

حاج میرزا حسین سبزواری

زنده یاد استاد سیدعلینقی امین

شناسنامه، علوی گرفتند. نگارنده در اوایل تحصیل، محضر آن بزرگوار را که پدرم از شاگردان خاص الخاص او و هم از دوستان صمیمی پسران او بود، مکرر در مجلس‌های خصوصی و عمومی در کربلا کرده‌ام. قیافه‌ی ملکوتی و حافظه‌ی غریب داشت.

عظمت و جلالت شأن علمی مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری، از نامه‌ی که استاد او مرحوم حاج میرزا حسن شیرازی - مرجع بزرگ تقلید وقت - از یک طرف و مطالبی که شاگردان خود او از طرف دیگر در حق وی نوشته‌اند، به خوبی پیداست.

الف - تجلیل استاد از شاگرد: در تاریخ ۱۳۰۰ ه. ق. مرحوم حاج میرزا ابراهیم شریعتمدار سبزواری (متوفی ۱۳۱۶ ه. ق.) عالم نامدار خراسان، از مرحوم حاج میرزا حسن شیرازی (متوفی ۱۳۱۲ ه. ق.) که قریب بیست و سه سال مرجع تقلید بلامنازع و بلاعارض شیعان جهان در عصر ناصرالدین شاه قاجار بود، تقاضای بازگشت مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری را از حوزه‌ی عراق به ایران نموده است و استاد بزرگ زمان، طی نامه‌ی در جواب نوشته‌اند:

«از فرستادن حضرت معظم له به ایران بنا به تقاضای جناب عالی و سایر مؤمنین چاره نیست. لذا با نهایت دشواری و سختی از مفارقت ایشان، وسایل حرکت جناب معظم له را فراهم نمودم. و بحمدالله المتعال، جامع کمالات علمیه و عملیه، در نهایت هجرت، وثقه عدل، جلیل نبیل، ثوقه قدسیه و ملکه راسخه، مجتهد مطلق، جازز الحکم، نافذ الامر. ان شاء الله تعالی در آنچه می‌نویسند اگر جایی افاده‌ی تازه و تحقیقی داشته باشند، به جهت حقیر بفرستید تا من و رفقا مستفیض شویم.»^۲

باز بر همین اساس در تالیفی که تحت اشراف خاندان مجدد شیرازی تهیه و نشر شده است، در حق این شاگرد بزرگ آن استاد کبیر نوشته‌اند:

«کان قوی الحافظه، عزیز العلم، کثیر الفکر و التامل خاصة فی الایات القرآنیة الشریفه یستخرج منها المعانی العجیبه و النکات الغریبه و کان کثیراً ما یتلو فی خلوته ادعیه الضحیفه السجادیة لامامنا زین العابدین علیه السلام و کان یقول انی فی دهشة و تعجب من تلک الادعیه، اذ ان منشئها و الداعی بها الله کان فی مقام التضرع و السوال و الخشوع و الابتهاال، لکنها مع ذلک تشتمل علی مضامین علمیه و حکمیه بالغة الدقة و التعمق»^۳.

ب- تجلیل شاگرد از استاد: یکی از شاگردان صاحب ترجمه، به نام حاج سید عبدالله برهان المحققین سبزواری، در گزارشی که از استادان خود کرده است، پس از ذکر استادان سطح خود، می‌نویسد:

□ یکی از نوابغ علوم عقلی و نقلی و افتخارات علمی جهان تشیع در یکی دو قرن اخیر، مرحوم آیتالله العظمی حاج میرزا حسین سبزواری - از شاگردان حاج ملاهادی سبزواری (متوفی ۱۲۸۹ ه. ق.) در حکمت و فلسفه و از شاگردان حاج میرزا حسن مجدد شیرازی صاحب فتوای معروف تحریم تنباکو (متوفی ۱۳۱۲ ه. ق.) در فقه و اصول است. اما در حالی که عالمان هم مباحثه‌ی او و هم شاگردانش هم چون آخوند ملا محمدکاظم خراسانی (صاحب کفایه)، سید محمدکاظم یزدی (صاحب عروه) و میرزا محمدتقی شیرازی (میرازی کوچک) با احراز مقام مرجعیت عامه، مشهور جهان و مشار بالبنان شدند، مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری در بیرون از حوزه‌ی علمی و فرهنگی خراسان، چندان که قابل و شایان چون او عالم بزرگی باشد، شناخته شده نبود. حال آن که بسیاری از خواص شاگردان این نابغه‌ی بزرگ علمی را عقیده بر آن بود که در جامعیت در دانش‌های اسلامی از معقول و منقول، در ایران و عراق در عصر وی کسی به پای او نمی‌رسیده است. این است که نویسنده این مقاله را در شرح حال و آثار آن عالم بزرگ می‌نویسد تا نام و نشان و آثار و مآثر وی در صفحه‌ی تاریخ محفوظ بماند.

مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری، در حدود سال ۱۲۶۵ ه. ق. در روستای کوچکی به نام آزاد منجیر در اطراف سبزواری متولد شد. پدر او میرزا حسن و نیای او میرزا علی اصغر نام داشته‌اند. این طایفه از سادات که در روستاهای مختلف اطراف سبزواری مثل آزاد منجیر، ده زمین و ششتم ساکن بوده‌اند، از اولاد محمد حنفیه‌اند و به همین جهت اکثر ایشان، بعدها برای خود نام خانوادگی علوی گرفتند و مهر مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری نیز، قبل از مرگ شدن شناسنامه همان «حسین العلوی» بود. راجع به این طایفه از اولاد محمد حنفیه، افضل الملک کرمانی در سفرنامه‌ی خود به مناسبت شرح حال مرحوم حاجی میرزا محمدباقر شریعتمدار ششتمدی نوشته است:

«اولاد حضرت علی بن ابی طالب غیر از حسین علیهما السلام، فقط از نسل محمد حنفیه هستند که ایشان را علوی گویند و این اوقات، در سبزواری، دکورا و اناثا به قدر هزار نفر می‌باشند. بعضی آن‌ها در «ششتم» و «ده زمین» مسکن اختیار کرده و معتبر هستند. بعضی در قریه‌ی «آزاد منجیر» نزدیک سبزواری می‌باشند. ملک زراعتی دارند»^۱.

باری، مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری، از اولاد محمد حنفیه بود و به همین دلیل، او در برابر دیگر خاندان‌های سادات سبزواری که اکثر از اولاد امام حسین بودند و حسینی امضاء می‌کردند، علوی امضاء می‌کرد و خود او و پسر ارشد او نیز نام خانوادگی خود را پس از الزام به اخذ

به طریقه‌ی مرسومه و ساعت معموله‌ی معینه برای افاده و افاضه به مدرسه تشریف می‌آوردند. سید (ره) در یکی از حجراتی که خط سپهر حاجی بوده شرح **مطالع** یا نهایت متانت و تحقیق تدریس می‌فرموده. مرحوم اسرار پس از شنیدن بیانات رفیعه منیحه مدت ده دقیقه ایستاده و از درس گفتن سید لذت می‌برد.

سپس... بلافاصله مرحوم اسرار به یک نفر از شاگردان می‌فرماید که سید را به مجلس درس دعوت نماید و چون مشارالیه به مدرسه حاضر می‌شود، سرکار اسرار پس از تشویق بسیار و عنبرخواهی بی‌شمار و محبت‌های سرشار می‌فرماید: از قراری که رفقا فرمودند، شما شرح **مطالع** را نخوانده‌اید و به این خوبی و تنقیح مباحثه می‌فرمایید. مرحبا، آفرین بر شما باد، خوش آن چاهی که آب از خود برآرد»^۸.

۲- آخوند ملا محمد فرزند حاج ملاحادی سبزواری که پس از فوت پدر، حوزه‌ی فلسفی سبزواری را دو سه سالی اداره کرد. اما عمرش دراز نپایید و مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری به تصریح مرحوم حاج شیخ ولی‌الله اسراری از شاگردان او بوده است.^۹ هم‌چنین آقای نورالدین شاهرودی نوشته‌اند که مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری کتاب اسفار اربعه ملاصدرا شیرازی را نزد او خوانده است.^{۱۰}

۳- مرحوم حاج میرزا حسن شیرازی معروف به میرزای بزرگ که مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری به تصریح نورالدین شاهرودی در کتاب **الاسیره المجدید الشیرازی** در سن ۱۹ سالگی به نجف آمده است و در آن‌جا به درس میرزای شیرازی رفته است و سپس به همراه او از نجف به سامرا رفته تا آن‌که به سال ۱۳۰۰ ه.ق. [به خواهش مرحوم حاج میرزا ابراهیم شریعتمدار سبزواری] به سبزواری معاودت کرده است.^{۱۱}

۴- شیخ حسین فاضل اردکانی از مدرسان بزرگ فقه و اصول (متوفی ۱۳۰۵ ق) از شاگردان صاحب ضوابط و شریف العلماء.

تالیفات

مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری، در معقول و منقول تالیفاتی چند دارد که متأسفانه هیچ یک از آن‌ها به چاپ نرسیده است. از نظر موضوعی، این تالیفات را می‌توان به پنج بخش تقسیم کرد:

- ۱- رساله فی الطهاره
- ۲- رساله فی الصوم (تشمیل علی ما لا یکاد یوجد فی غیرها)
- ۳- رساله فی اللباس المشکوک
- ۴- رساله فی النذر

سپس قدم به معراج ترقی گذاشته... به آستان حضرت آیت‌الله العظمی و حجة حجة الله الکبری، بقية النبوه، العالم العقی و الشخص الکلی، آیت‌الله الملک الباری، الحاج میرزا حسین العلوی السبزواری... استفاده معقول و منقول... سه چهارماهگی به محضر افاده‌ی مرحوم آیت‌الله الحاج سید ابوالحسن اصفهانی... استفاده می‌نمودم»^۲.

خلاصه آن که مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری را همان‌طور که از نوشته‌ی بالا به وضوح معلوم است، شاگردان وی بر دیگر علمای معاصر او ترجیح می‌دادند. چنان‌که باز همین مرحوم برهان المحققین که از شاگردان میرزا آن مرحوم بود در مقدمه‌ی رساله‌ی **مشکوٰة الضیاء** خود در مباحث از باری تعالی چنین می‌نویسد: «و آدم عکوفی علی عبثه علم الاعلام و اطل و قوفی بین یدی حجة الاسلام الذی هو عرش الحکم الالهیه و کرسی المعارف الربانیه، مخزن الاسرار العلمیه و مکنز الانوار العلمیه بقية النبوه و وديعة الامامه الحجة من الحجج و الخليفة من الخلفه، الشخص الکلی و العالم العقی آیت‌الله الملک الباری، مولانا الحاج میرزا حسین السبزواری»^۵.

عبارات بالا را مرحوم برهان در حیات استاد خود نوشته است اما پس از مرگ او، با این عبارات شرحی از زندگانی وی به دست داده است:

«العقل الممثل و المجرّد المقدس المتشکل، هیکل الحکمه و عیطل المصمّم، الشخص الکلی و العالم للعقی، الفرد الفرید من البشر و الصورت المفروضة الممثل للعقل الحادی عیش، الفقیه النبیه الربانی و الحکیم العلیم الصمدانی، حجة حجة الله الملک الباری، مولانا الحاج میرزا حسین السبزواری - اعلی الله تعالی فی داره مقامه و ضاعف الله فی جواره اکرامه - ولد فی حدود سنه ۱۲۶۷ و استکمل العلم فی بلده سبزواری و المتبهد المقدس الرضوی، ثم استفاد من مدرسة الحکیم المتأله، صدر متألهین الاسلام الحاج ملاحادی السبزواری، سنتین او اکثر، ثم ارتحل الی بلد سر من رای، مرکز الحجة الغائبه و استفاد بسره من الامام القائم صاحب و استفاد بصورته من نائیه الحاج میرزا حسین الشیرازی، و توفی فی ۲۱ شوال ۱۳۵۲»^۶.

استادان

از استادان مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری، چهار تن را در این‌جا معرفی می‌کنیم:

اول - حاج ملاحادی سبزواری (وفات ۱۲۸۹ ه.ق.) که به تصریح مرحوم حاج سید عبدالله برهان، مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری به مدت دو سال یا بیش‌تر نزد وی تحصیل کرده است.^۷ هم‌چنین مرحوم حاج شیخ ولی‌الله اسراری - از فرزند زاده‌گان حاج ملاحادی سبزواری - نوشته است: «مرحوم آیت‌الله آقای حاج میرزا حسین، در ابتدای امر که به درس آن مرحوم [یعنی حاج ملاحادی سبزواری] حاضر شده، چون عمرش تقریباً هیجده سال بیش نبوده و عادتاً این مرحله از زندگانی مقتضی فهم مطالب مشکله‌ی ماضیه نیست، لذا مرحوم حاجی فرموده‌اند: «فرزند! ابتدا به محضر درک فرزندم [آخوند ملا محمد فرزند حاج ملاحادی سبزواری] تشریف ببرید، سپس بدین‌جا حاضر شوید». ایشان از روز بعد به مجلس درس نرفته‌اند تا این‌که مرحوم سرکار اسرار

دوم - اصول فقهی
 ۵- تعلیم در علم فقهی انصاری در باب حکایت ظن
 ۶- تعلیم در علم فقهی انصاری در باب أصالة البرائة ۱۲

سوم - حکمت و کلام
 ۷- رساله فی الامور العامة من علم الحكمة العقلية
 ۸- منظومه (ارجوزه) در حکمت متعالیه که با این دو بیت شروع می‌شود:
 سبب العلم اسرار الحكيم / توفيق الاستئان و اندع العلم
 و کلام فی التمهيد للمعرفة / العلم فی العلوم مثل الفلشفه ۱۳

چهارم - فلسفه
 ۹- رساله در جمع بین حکمت و فلسفه معنوم شیهه و اعتراف
 ابن عربیه که در استنباط نشان از این رساله شرح قصیه ماثوره.

پنجم - تفسیر
 ۱۰- رساله فی تفسیر آیه الخلافه.

ششم - ریاضات
 ۱۱- اعلام و مکتوبات شرعی و عرفی و نامه‌های خصوصی و اخوانیات

هفتم - تالیفات
 ۱۲- متن درس مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری در علوم عقلی، مشتمل بر سبأ و استغفار تلاضرا بوده است.
 ۱۳- مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری، فقه و اصول را به شیوه‌ی «خارج» برای مجتهدان و قریب الاجتهادان درس می‌گفت.

شاکرگان
 مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری، شاگردان بزرگی تربیت کرده است از جمله:
 ۱- مرحوم آیت‌الله حاج میرزا حسن سیادت (متوفی ۱۳۸۵ ه.ق.) که در این اواخر ریاست علمی و روحانی سبزواری با ایشان بود و این جانب از درس رسائل و مکاتیب معظمه بسیار استفاده کرده‌ام. وی در ۱۳۵۳ هجری قمری برابر ۱۳۱۲ شمسی (پس از مرگ استادش حاج میرزا حسین سبزواری) از نجف به سبزواری معاودت کرد. ۱۴
 ۲- مرحوم حاج شیخ محمدابراهیم مدرس اسراری (دخترزاده‌ی آخوند ملامحمد بن حاج ملاهادی سبزواری) متوفی ۱۳۷۲ ه.ق. که بنا به آنچه خود آن مرحوم به مولف اعلام الشیعه اظهار داشته است معقول را از جد امی خویش و منقول را از مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری صاحب ترجمه فرا گرفته است. ۱۵ آن مرحوم در مدرسه‌ی جد امجد خود در سبزواری (معروف به مدرسه‌ی حاجی) تدریس فقه و اصول و منقول می‌نموده. نگارنده از محضر او نیز استفاده بسیار کرده‌ام.
 ۳- مرحوم سید محمدرضا (مشهور به میرزا آقا) فاضل هاشمی (۱۳۰۷-۱۳۸۳ هجری قمری / ۱۳۳۲ خورشیدی) فرزند محمداقبر

باششی فستق سبزواری که نویسنده منظومه‌ی حکمت حاج ملاهادی سبزواری را نزد ایشان تلمذ کرده‌ام.
 فرزند ارشد مرحوم فاضل مرحوم سیدابوالفضل فاضل سبزواری واعظ (۱۲۸۲-۱۳۶۵ خورشیدی) بود که در حق پدر خود مروده است: ز سر پا سازم و از دینه تعلیم / به خدمت آیمت باقری و امامی
 ۳- مرحوم حاج سید عبدالله برهان المحققین (متوفی ۱۳۸۲ ه.ق. برابر چهارم دی ۱۳۳۳ شمسی) که صاحب کتابت چندین سب از جمله تقریرات استاد خود مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری علیه الافلاک فی انوار الشیخاه (تفسیر آیه‌ی شهد الله لای اله الا هو) تفسیر آیه الخلافه، اللطمة علی منکری العصمه، رساله فی التمسک، رساله فی الرعنه دیوان اشعار فارسی و عربی.
 نویسنده قسمتی از شرح تجرید (شوارق الایهام تالیف عبدالرزاق لاهیجی را نزد آن مرحوم استفاده کرده‌ام. آن مرحوم پس از فوت مرحوم حاج میرزا علیرضا آقایی سبزواری (پدر مرحوم آیت‌الله العظمی سید عبدالعلی سبزواری) امامت و وعظ در مسجد پامنار سبزواری را برعهده داشت. ۱۸
 ۵- مرحوم حاج شیخ محمدحسین بن هادی دولت آبادی (متوفی ۱۳۵۵ ه.ق. برابر ۱۳۱۵ شمسی) که ذکر او «ذیل» تاریخ علمای خراسان (تالیف عبدالرحمان مدرس از مدرسین آستان قدس رضوی در عصر ناصرالدین شاه قاجار) به قلم محمداقبر سعادت خراسانی آمده است. ۱۹ نگارنده‌ی این منظومه، مرحوم دولت آبادی را بسیار علاقت کرده بودم. او را مردی بن‌الایمن و به امور ملای بی‌اعتنا ندیدم. نام برده در مقبره‌ی سبزواری مدفون است.
 ۶- مرحوم شیخ محمداقبر قاضی جوینی که از شاگردان طراز اول مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری بود و نویسنده‌ی این منظومه، افتخار تلمذ نزد او را نیز دارم.
 ۷- مرحوم حاج میرزا محمد (سعیدیان) مهربی - غنموب به روستای باستانی مهر - که وی نیز از استادان نویسنده بود. وی داماد مرحوم آقا میرزا ابراهیم عربشاهی معروف به آقای شاه (وفات ۱۳۱۵ ه.ق) بود و دکتر عبدالرضا سعیدیان (چشم‌پزشک) فرزند اوست.
 ۸- مرحوم میر سیدحسن امین‌الشریعه (متوفی ۱۳۵۸ ه.ق. برابر مرداد ۱۳۱۸ شمسی) ۲۰ مولف اخلاق امینی (چاپ ۱۳۶۷) و کشکول امینی و... که پس از تکمیل ادبیات در حوزه‌ی علمیه‌ی مشهد و اتمام سطوح نزد پدر خود، به حوزه‌ی معقول و منقول مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری وارد می‌شود و از خواص شاگردان او می‌گردد.
 ۹- مرحوم حاج شیخ علی امام جمعه‌ی کاشمر متخلص به مشکوه (فرزند مرحوم شیخ محمداقبر امام جمعه کاشمر) که به سال ۱۳۰۰ ه.ق در کاشمر تولد یافت و تحصیلات خود را در کاشمر نزد فاضل خود مرحوم حاج میرزا احمد مجتهد و سپس در مشهد و بالاخره در سبزواری نزد مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری به پایان برده است. اشعار او را که بیش‌تر در مواعظ و نیز مدایح و مرثی‌های پیشوایان دین و مذهب است. مرحوم امین‌الشریعه گردآوری کرده است که قسمتی از آن در مجله‌ی ارمغان از زوی آن نسخه‌ی خطی به چاپ رسیده است.

قسمتی دیگر از اشعار امام جمعه‌ی کاشمر به سال ۱۳۲۵ شمسی (۱۳۴۵ ه.ق.) به کوشش مرحوم سید عبدالرحیم باغی نائینی (مؤلف حجة‌التفاسیر در ده جلد چاپ ۱۳۸۵ ه.ق. و تاریخ تهران در دو مجلد چاپ ۱۳۹۱ ه.ق. و غیر آن‌ها) به چاپ رسیده است.^{۲۱}

۱۰- مرحوم حاج سیدعلی اکبر عزآبادی یزدی (وفات حدود ۱۳۳۸ شمسی) که مقسم شهریه‌ی مرحوم آیت‌الله سید محمدکاظم یزدی صاحب عروة‌الوثقی در نجف بود و بعدها به قم آمد و در آنجا وفات یافت.

۱۱- مرحوم حاج شیخ علی اکبر نوقلانی خراسانی (۱۲۶۱-۱۳۲۹) مدرس (و متصدی) مدرسه‌ی نواب مشهد^{۲۲} که علاوه بر مدارج علمی، خطیبی توانا بود. وی هم‌چنین دارای طبع شعر نیز بود.

۱۲- مرحوم حاج میرزا ابراهیم علوی عریض (۱۲۸۲-۱۳۶۶ ه.ق.) مدفون در ضلع جنوب شرقی آرامگاه امامزاده شعیب در جنوب سبزوار که نویسنده قسمتی از ریاضی را با لقب «مدرسه‌ی فخریه و سپس در مدرسه‌ی شریعت‌نار نزد ایشان استفاده کرده‌ام. ایشان پس از استفاده از محضر مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری مدتی نیز در حوزه‌ی علمیه‌ی عراق بوی تکمیل عراضه‌ی محضر آخوند ملا محمدکاظم خراسانی صاحب کفایه و مرحوم سیدمحمد کاظم طباطبائی یزدی صاحب عروه مستفید بوده‌اند و عاقبت پس از نایل به مرتبه‌ی اجتهاد به سال ۱۳۳۴ ه.ق. به سبزوار مراجعت کرده‌اند. فرزند وی مرحوم آقا سید محمدعلی علوی (۱۳۲۶-۱۳۵۰ ه.ق.) مؤلف حجة‌التفاسیر در ده جلد چاپ ۱۳۸۵ ه.ق. و تاریخ تهران در دو مجلد چاپ ۱۳۹۱ ه.ق. و غیر آن‌ها) به چاپ رسیده است.

۱۳- مرحوم آقا میر سید جعفر نظام سبزواری (وفات حدود ۱۳۵۰ ه.ق.) از بزرگان فضل مرحوم امین‌الکلیله که شاعر و نایب بزرگی بود و مشوقین شعر شاعری نیز بودند. تصدیع‌الکلیله نیز یکی از اشعار دیگر نویسنده بود.

۱۴- مرحوم آقا میر سید جعفر نظام سبزواری (وفات حدود ۱۳۵۰ ه.ق.) از بزرگان فضل مرحوم امین‌الکلیله که شاعر و نایب بزرگی بود و مشوقین شعر شاعری نیز بودند. تصدیع‌الکلیله نیز یکی از اشعار دیگر نویسنده بود.

۱۵- مرحوم آقا میر سید جعفر نظام سبزواری (وفات حدود ۱۳۵۰ ه.ق.) از بزرگان فضل مرحوم امین‌الکلیله که شاعر و نایب بزرگی بود و مشوقین شعر شاعری نیز بودند. تصدیع‌الکلیله نیز یکی از اشعار دیگر نویسنده بود.

۱۶- مرحوم آقا میر سید جعفر نظام سبزواری (وفات حدود ۱۳۵۰ ه.ق.) از بزرگان فضل مرحوم امین‌الکلیله که شاعر و نایب بزرگی بود و مشوقین شعر شاعری نیز بودند. تصدیع‌الکلیله نیز یکی از اشعار دیگر نویسنده بود.

۱۷- مرحوم آقا میر سید جعفر نظام سبزواری (وفات حدود ۱۳۵۰ ه.ق.) از بزرگان فضل مرحوم امین‌الکلیله که شاعر و نایب بزرگی بود و مشوقین شعر شاعری نیز بودند. تصدیع‌الکلیله نیز یکی از اشعار دیگر نویسنده بود.

برخوردهای اجتماعی و سیاسی

حاج میرزا حسین سبزواری در مشروطیت مدافع مشروطه‌ی مشروطه بوده، اما هنگامی که مجاهدین مسلح پس از فرار محمدعلی شاه به سبزوار آمدند از مشروطیت تمکین کرد و پس از تشکیل مجلس شورای ملی مکرر یا فریبان تلگراف از مجلس تقاضا می‌کرد که هر چه زودتر پنج نفر مجتهد طراز اول را برای نظارت و اجراز تطبیق قوانین مصوب مجلس با احکام شرع انتخاب کنند که مجلس شورای ملی وقت، جواب او را محترمانه داده ولی چون نیت آن‌ها بر تشکیل چنین هیاتی از مجتهدین نبود، آن را تشکیل ندادند.

حاج میرزا حسین سبزواری هنگامی که سلطنت به رضاشاه پهلوی منتقل شد و رضاشاه پس از تاج‌گذاری به مشهد حرکت کرد، در سبزوار از شاه وقت دیدن کرد و از او تقاضا کرد که یکی از اهالی آزاد منجیر را که مرتکب قتل شده و به اعدام محکوم شده بود، عفو کند.

وفات

مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری در تاریخ بیست و یکم شوال ۱۳۵۲ هجری قمری برابر هفتم بهمن ۱۳۱۲ شمسی در سنی قریب به نود سالگی یا بیش‌تر، از دار غرور به عالم سرور ارتحال فرمود و در پیش روی آرامگاه استادش حاج ملاهادی سبزواری دفن شد.

سبب وفات

سبب وفات مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری را بسیاری از شاعران سبزواری و محققان سبزواری از آن‌ها تاریخ به حساب ابجدی ساخته‌اند.

سبب وفات مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری را بسیاری از شاعران سبزواری و محققان سبزواری از آن‌ها تاریخ به حساب ابجدی ساخته‌اند.

سبب وفات

سبب وفات مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری را بسیاری از شاعران سبزواری و محققان سبزواری از آن‌ها تاریخ به حساب ابجدی ساخته‌اند.

سبب وفات مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری را بسیاری از شاعران سبزواری و محققان سبزواری از آن‌ها تاریخ به حساب ابجدی ساخته‌اند.

سبب وفات مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری را بسیاری از شاعران سبزواری و محققان سبزواری از آن‌ها تاریخ به حساب ابجدی ساخته‌اند.

سبب وفات مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری را بسیاری از شاعران سبزواری و محققان سبزواری از آن‌ها تاریخ به حساب ابجدی ساخته‌اند.

سبب وفات مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری را بسیاری از شاعران سبزواری و محققان سبزواری از آن‌ها تاریخ به حساب ابجدی ساخته‌اند.

سبب وفات مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری را بسیاری از شاعران سبزواری و محققان سبزواری از آن‌ها تاریخ به حساب ابجدی ساخته‌اند.

سبب وفات مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری را بسیاری از شاعران سبزواری و محققان سبزواری از آن‌ها تاریخ به حساب ابجدی ساخته‌اند.

سبب وفات مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری را بسیاری از شاعران سبزواری و محققان سبزواری از آن‌ها تاریخ به حساب ابجدی ساخته‌اند.

آیت‌الله حاج میرزا حسین
 زهد و تقویای او تیز از یزید
 لیلای هفتادهم ز بیستم ماه
 جان او وصل گشت با جانان
 الغرض خوانست چون ضیاء الحق
 ستال تاریخ او ز طبع روان
 گفتم او را سرورش غیب بگو
 «آیت‌الله رفته سوی جنان»
 که مصرع آخر اگر آیت‌الله با یک لام حساب شود، جمعا ۱۳۱۲
 به حساب ایجاد می‌شود که سال وفات آن مرحوم به تاریخ تقویم
 شمسی است.
 ۳- مرحوم آقا صدرالدین حکیمی (برادر ضیاء الحق حکیمی) گفته
 است:

دریغ کز ستم چرخ و جور دور زمان
 نبود هیچ کس از مرگ در جهان به امان
 رهود دست اجل ناگه از جهان و ببرد
 یگانه گوهر دانای عصر و فخر زمان
 بزرگ نابغه‌ی عصر، حاج میرزا حسین
 که کس نداد چو او فاضلی به دهر نشان
 به فضل و حکمت هم چون ارسطو و لقمان
 به زهد و تقوی مانند بوذر و سلمان

هماره حامی دین و مبین احکام
 همیشه حاکم شرع و خروج قرآن
 ز مرگ او شد غزادار عالم اسلام
 به سوگواری او سوخت جان پیر و جوان
 برای سال وفاتش نمود صدر رقم
 به صد هزار قسوس و پیه ناله و آفغان
 هزار و سیصد و پنجاه و دو ز هجرت بود
 که سوی دار بقا رفت و ملک جاویدان
 به عشر دوم شوال بود کز دنیا
 نمود رحلت و اندر بهشت کرد مکان

۴- مرحوم حاج شیخ مهدی منطری که از علما و ائمه جماعت
 مسجد جامع سبزوار و از اساتید نویسنده این مقاله بوده چنین سرود:
 حرف «با» بردار و گو: رفت از جهان
 «حجته الاسلام شهر سبزوار»
 هرگاه حرف «با» که مرکب از دو حرف ب و الف است و جمع آن به
 حساب ایجاد می‌شود از مصرع آخر کسر شود، ۱۳۵۲ می‌ماند که بزابر
 سال وفات مرحوم حاج میرزا حسین سبزواری به تقویم قمری است. ■

از راست - حاج میرزا آقاسی خانی - ۴ - یکی از علمای بزرگ - میر سیدحسن اسحاقی - ۳ - مهدی منطری - ۲ - سیدعلی - ۱ - حاج میرزا حسین سبزواری که شاکرد میرزا بزرگ سبزواری و حاج میرزا حسین سبزواری بود، ۵ - علی اکبر نوری، ۶ - میرزا حاج عبدالقادر اصفهانی درجه اول خراسانی